

Розділ 13

ЗАХИСТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

■ *д. ю. н., доц. Н. П. Капітаненко*

- 13.1 Значення інформації для розвитку промислового підприємства в умовах цифрової трансформації.
- 13.2 Становлення законодавства України про комерційну таємницю.
- 13.3 Сутність права інтелектуальної власності на комерційну таємницю.
- 13.4 Питання гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу щодо охорони комерційної таємниці.
- 13.5 Юридична відповідальність за правопорушення у сфері охорони комерційної таємниці.

Висновки

Список використаних джерел

13.1 ЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Інформація – найцінніший, ключовий ресурс сучасного етапу розвитку цивілізації. Щомиті людство генерує величезні масиви цифрових даних, які не лише потребують місця в сховищах, а й допомагають суб'єктам господарювання в діяльності. Саме тому вправне структурування, застосування, зберігання, аналіз, поширення, охорона та захист певних відомостей є першочерговими завданнями будь-якого промислового підприємства.

Становлення ринкових відносин в Україні, інформатизація та інтелектуалізація виробництва, зростання рівня конкуренції між суб'єктами господарювання, яка не завжди має добросовісний

характер, сприяють посиленню значення інформації в усіх сферах суспільства, зокрема в господарській діяльності. Процес розширеного виробництва інформаційних ресурсів, їх використання та захист, починаючи із середини ХХ ст., забезпечив перехід до інформаційного суспільства, у якому зусилля людини все менше зосереджені на виробництві матеріальних цінностей, водночас актуальними стають комунікації й опрацювання інформації [1; 2].

У результаті змін, які відбуваються в суспільному розвитку, зазначає американський соціолог Р. Інгларт, «...найбільш важливою продукцією в суспільстві виступають інновації та знання» [3, с. 96]. Один із авторів концепцій «постіндустріального (інформаційного) суспільства» Е. Тоффлер зауважує, що «суттєві зміни в суспільному устрої, породжують нові інститути, відносини, цінності, тобто новий лад життя» [4]. Так, науковець визнає, що в доіндустріальних (традиційних) суспільствах, основним джерелом влади виступала сила, головна слабкість якої полягає в абсолютній негнучкості. Сила здатна, як правило, на грубий примус, тому вона може бути використана тільки для покарання. Лише застосування знань, зазначає Е. Тоффлер, створює найякіснішу владу. Існує межа застосування сили і багатство, стосовно знань такі обмеження відсутні, бо знання лише накопичуються та посилюються за рахунок досвіду. Відтак, знання (у вигляді інформації, науки, мистецтва, освіти та ін.) у сучасному світі випереджають силу та багатство і визначають характер влади.

Варто зауважити, що виникнення нових явищ у політичній, економічній, соціальній та культурній сферах життя, зокрема щодо зростання ролі знань в суспільстві, потребує їх упорядкування шляхом відповідного організаційного та правового регулювання.

Слово інформація походить від латинського “*informatio*” – виклад, роз’яснення, тлумачення, подання, поняття, обізнаність, просвіта. Поняття інформації неодноразово змінювалось, його межі то розширювалися, то звужувалися. Спочатку під цим словом розуміли уявлення, поняття, потім – відомості, передачу повідомлень.

Відповідно ст. 1 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [5]. Інформаційні правовідносини – це суспільні відносини, які виникають з приводу одержання, використання, поширення, зберігання та/або захисту інформації, необхідних для реалізації прав, свобод та законних інтересів їх учасників. Зазначений Закон України визнає, що основними принципами інформаційних відносин є: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя (ст. 2 Закону).

Суб'єктами інформаційних правовідносин, згідно з ч. 1 ст. 4 Закону України «Про інформацію», є: фізичні особи, юридичні особи, об'єднання громадян, суб'єкти владних повноважень. Учасники (суб'єкти) інформаційно-правових відносин здійснюють певну діяльність в інформаційній сфері, що являє собою сукупність певних дій із застосуванням відповідних способів і методів, пов'язаних із створенням, одержанням, збиранням, зберіганням, використанням та поширенням, а також охороною та захистом інформації. Об'єктом відносин виступає саме те, на що безпосередньо спрямовані зазначені дії суб'єктів інформаційних правовідносин, а саме – інформація будь-якого характеру.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про інформацію» основними видами інформаційної діяльності є наступні дії по відношенню до інформації:

- створення інформації – це процес розумової діяльності людини, що полягає у певних логічних перетвореннях. Характерним, але не у всіх випадках, є досягнення певної поставленої мети, а також наступне відображення створеної інформації на матеріальних носіях, в електронному вигляді або в усній формі тощо;
- збирання інформації є певним пошуком необхідної інформації за допомогою використання особою певних методів та засобів;

- одержання інформації полягає в набутті, придбанні, накопичення кожним інформації будь-якого характеру, а також держави;
- зберігання інформації, тобто забезпечення належного стану інформації та її носіїв;
- використання інформації – задоволення інформаційних потреб будь-яких осіб, а також держави;
- поширенням інформації є розповсюдження, обнародування, реалізація у встановленому законодавством порядку інформації;
- охорона інформації здійснюється відповідно до законодавства України про інформацію й є комплексом відповідних гарантій держави щодо рівності прав доступу до інформації, неможливості обмеження прав особи щодо вибору форм, джерел одержання інформації тощо;
- захистом інформації є комплекс правових, організаційних, інформаційно-телекомунікаційних засобів і заходів, спрямованих на запобігання неправомірним діям щодо інформації [5].

Накопичення великої кількості інформації різного характеру призводить до необхідності оптимізації її обробки, у чому важливу роль відіграють новітні технології. Цифрова трансформація, загалом, передбачає впровадження сучасних технологій у бізнес-процеси підприємства. Такий підхід передбачає не лише встановлення сучасного обладнання або програмного забезпечення, але і фундаментальні зміни в підходах до управління, корпоративної культури, внутрішніх та зовнішніх комунікацій. На думку науковців-теоретиків та практиків, цифровізація процесів актуальна не тільки на рівні окремих підприємств. Так, галузі обирають для себе цей шлях розвитку як єдину можливість відповідати умовам сьогодення, що стрімко змінюються. Завдяки цьому цифрова трансформація, зокрема, промисловості, вже сьогодні має вплив на життя кожної людини і кожного суб'єкта господарювання.

Цифрова трансформація промислового підприємства надає йому переваги в порівнянні з іншими суб'єктами ринкових відносин, які не запроваджують чи не настільки швидко запроваджують сучасні технології. Передусім, відбувається наповнення та розширення бази споживачів послуг, робіт чи продуктів виробництва, які зацікавлені

в якісному та своєчасному продукті. Як результат, відбувається персоналізація взаємовідносин споживача та підприємства. Так, промислові підприємства використовують різні канали комунікацій з клієнтами для підвищення якості продажів, обслуговування, продажів та маркетингового впливу. З метою підвищення лояльності суб'єкт господарювання надає можливість клієнту самому обирати найбільш підходящий для нього ж канал взаємодії.

Цифрові канали зв'язку, омніканальність, штучний інтелект, роботизація – з усім цим ми вже маємо справу в нашому повсякденному житті завдяки використанню підприємствами в своїй діяльності. На зміну мультиканальності прийшла омніканальність, яка полягає у використанні різних каналів комунікацій з клієнтом, зокрема, тих, які раніше не використовувалися, наприклад, месенджери, чат-боти, інтернет речей, персоналізовані Landing Pages, соціальні мережі тощо. Крім того, омніканальність передбачає наявність єдиної системи, в якій ведуться, змінюються і поширюються на всі залучені канали наступні блоки: єдиний профіль клієнта (потенційного клієнта, партнера); комерційний каталог продуктів з усіма умовами, правилами ціноутворення і конфігурації та база знань. Промислові підприємства, які правильно побудували омніканальність, мають гнучкість в змінах, меншу потребу в штаті IT-працівників, скорочення залежності їх від конкретного каналу комунікації. Завдяки застосуванням сучасних технологій та вдалому менеджменту відбувається прискорення виведення змін на ринок та значне зниження вартості такого процесу.

Важливо, що цифрова трансформація бізнес-процесів сприяє оперативному ухваленню рішень менеджментом промислового підприємства, швидкій адаптації діяльності до вимог поточного моменту з метою задоволення потреб споживачів.

Отже, цифрова трансформація сприяє удосконаленню процесу накопичення, аналізу та зберігання величезних обсягів інформації, яку промислові підприємства використовують для підвищення конкурентоспроможності на ринку.

Т. А. Халімон зазначає, що розвиваючись, підприємство стикається з серйозними проблемами: «старі методи управління дають

все більше збоїв; контроль вимагає більшої кількості персоналу, додаткових витрат і ускладнення управління; узгодження рішень займає все більше часу, а дані для прийняття рішень або відсутні, або сильно запізнюються; кількість фінансових операцій і прийнятих рішень перевершують межу, за якою вже не ясні причини, що призвели до тих або інших кінцевих результатів» [6, с. 68]. Підприємство, маючи значний обсяг інформації, не може належним чином скористатися нею з причин відсутності аналітичних висновків та відповідних рекомендацій щодо оперативних рішень, стратегічного управління та ефективного контролю. І саме сучасні інформаційні технології надають можливість промисловим підприємствам своєчасно і гнучко реагувати на зміни ринку, використовуючи інформацію системно.

Варто погодитися з М. Porter, який констатує, що здатність суб'єктів господарської діяльності успішно конкурувати на ринку визначається двома ключовими факторами: по-перше, це здатність вчасно одержувати інформацію про дію конкурентних сил і про їхню динаміку; по-друге, можливість і вміння мобілізувати й управляти ресурсами, необхідними для реалізації конкурентної стратегії [7].

Під впливом масштабного розвитку інформації, визнає М. І. Зубок, відбулися зміни трудової діяльності людини, господарської та інших видів діяльності суб'єктів господарювання, суспільних відносин. Серед основних характеристик таких змін науковець називає наступні [8]:

- скорочення часу від прийняття управлінського рішення до реалізації його у процесі виробництва за рахунок інформатизації та автоматизації їх процесів;
- використання комп'ютерних технологій мінімізували участь людини в процесі виробництва продукції, надання послуг чи виконання робіт, що зменшило собівартість продукції;
- посилення технологічної та географічної інтеграції в усіх сферах суспільного життя; швидке перетворення результатів інтелектуальної діяльності винахідників у реальні технології, що зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг;

- підвищення надійності технологій, заснованих на штучному інтелекті, які запроваджені як в управлінні, так і у виробництві;
- становлення та розвиток єдиного інформаційного простору як певної сукупності інформаційних ресурсів та інформаційних технологій, які дозволяють використовувати їх у різних видах діяльності різними суб'єктами на основі регульованого доступу;
- підвищення рівня інформаційної культури суспільства, поява можливості застосування отриманих з інформаційних мереж знань для забезпечення їх життєдіяльності;
- створення завдяки інформаційним змінам передумов для суттєвих перетворень в економіці, де вирішальну роль відіграє інноваційна діяльність, тобто діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок.

Відтак, розвиток інформаційних технологій створює принципово нові можливості для підприємства, його менеджменту та генерує конкурентні переваги суб'єкта господарювання.

Слід звернути увагу також на явища, які породжує застосування новітніх технологій. Так, посилення конкуренції на ринку зумовлює використання підприємствами у своїй діяльності не лише інформаційних технологій співпраці, але також «технологій інформаційної конкуренції, інформаційного суперництва та інформаційного протиборства, аж до інформаційної війни» [8].

Серед проблеми, які обумовлює цифрова трансформація в господарській діяльності, варто виділити наступні – створення інформаційних технологій впливу та комп'ютерних програм для проникнення і руйнування електронної інформації; специфічне використання інформаційних продуктів та специфічну поведінку в інформаційному просторі (дискредитація, дезінформація, компрометація, промислове шпигунство, ідеологічні та інформаційні диверсії) [9].

Адаптація суб'єктів господарювання до умов цифрової трансформації має передбачати обов'язкове виконання наступних завдань [10]:

- постійний пошук необхідної інформації і формування власного інформаційного ресурсу;

- врахування неоднозначної структури та якості інформації, що перебуває в інформаційному середовищі, готовність до її постійного аналізу;
- використання сучасних інформаційних технологій та досягнення інформаційного розвитку у виробничому процесі;
- здатність ефективно захищати свій інформаційний ресурс, готовність до протидії інформаційному впливу та підтримання на необхідному рівні свого іміджу;
- забезпечення інформаційного впливу на ринок з метою формування позитивних перспектив свого розвитку;
- оволодіння методами здійснення інформаційного протиборства та інформаційної війни, забезпечення виживання в умовах їх проведення;
- збереження інформаційної інфраструктури в умовах проведення актів кібертероризму.

Слід розуміти, що виконання зазначених завдань повинне мати системний постійний характер. Відповідно, промислові підприємства з метою забезпечення ефективного функціонування на ринку мають виділити інформаційну роботу в окремий, самостійний напрямок їх діяльності, яка має виконуватись постійно і виступає обов'язковим видом забезпечення їх діяльності. Такі вимоги сучасного стану інформаційного розвитку цивілізації.

Науковці, які досліджують проблематику впливу та захисту інформації в бізнесі, пропонують засоби та шляхи вдосконалення діяльності в означеному напрямку підприємства. Так, зокрема, визначено наступні етапи забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів господарської діяльності [11; 12; 13]:

- виявлення, оцінювання та прогнозування джерел загроз інформаційній безпеці;
- розробка політики забезпечення інформаційної безпеки та комплексу заходів її реалізації;
- створення нормативно-правових засад забезпечення інформаційної безпеки, координація діяльності органів управління по реалізації політики інформаційної безпеки;

- розвиток системи забезпечення інформаційної безпеки, вдосконалення її організації, форм, методів і засобів запобігання загрозам інформаційній безпеці та ліквідації наслідків її порушення;
- забезпечення участі підприємства в процесах створення і використання глобальних інформаційних мереж та систем;
- впровадження інформаційних систем та мереж на підприємствах.

Отже, на сьогодні необхідною умовою успіху будь-якого промислового підприємства є доступ до актуальної, своєчасної, достовірної та структурованої інформації, яка надає умови для визначення оптимальної стратегії розвитку підприємства в умовах конкурентного ринкового середовища. Маючи доступ до такої інформації та здатність її оброблення, можна створити конкурентні переваги, які неможливо купити і досить важко копіювати. Інформаційні технології дають реальні можливості для отримання вагомих конкурентних переваг. Важливо, що стратегічна мета інформаційних технологій – сприяння менеджменту промислового підприємства реагувати на динаміку ринку, створення, підтримка та поглиблення конкурентних переваг. Виконання цього завдання потребує серйозних інвестицій, поєднання інформаційних технологій з низкою організаційних чинників підприємства.

13.2 СТАНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ

В умовах модернізації інформаційних відносин, постійного розширення можливостей використання інформаційного простору мережі Інтернет, розвитку конкурентоспроможної господарської діяльності як ніколи нагальною стає проблема захисту комерційно цінної, таємної інформації про виробництво, технологію, управління, фінансову та іншу діяльність у сфері господарювання. Жорсткі умови ринку спонукають суб'єктів господарської діяльності до збереження і захисту від посягань інформації, яка

надає їм переваги на ринку виробництва та споживання продукції, надання послуг та виконання робіт. Відповідно, «законодавство про інформацію, що має комерційну цінність, встановлює особливий режим її правової охорони – комерційна таємниця» [14, с. 673]. За таких обставин правове регулювання комерційної таємниці як об'єкта правовідносин набуває надзвичайно важливого значення для суспільства.

Проблематика правового регулювання комерційної таємниці знайшла своє відображення у працях таких українських учених, як: Г. О. Андросук [15], М. К. Галянтич [16], Т. І. Бегова [17], А. І. Берлач [18], Т. В. Івченко [19], Ю. М. Капіца [20], О. В. Кохановська [21], І. І. Килимник [22], О. О. Кулініч [23], А. І. Марущак [24], Ю. В. Носік [25], О. А. Підпригора [26], О. Е. Радутний [27], О. П. Світличний [28], Г. О. Сляднева [29], Л. Д. Топалова [30], М. Я. Швець [1] та здобутках інших правників. Разом з тим існує нагальна потреба в подальшому дослідженні комерційної таємниці як багатогранного правового явища.

Відносно новими явищами в українському правовому просторі є об'єкти права інтелектуальної власності. Інституалізація комерційної таємниці як правового явища у вітчизняній системі права пов'язана з трансформаційними процесами в економічній, правовій та соціальній сферах українського суспільства, зокрема зі становленням ринкової економіки та необхідністю врегулювання відносин між суб'єктами господарювання різноманітних форм власності в умовах конкуренції [31, с. 191].

У світі, як зазначають науковці, сучасне розуміння комерційної таємниці почало розвиватися в Англії в процесі промислової революції з II пол. XVIII ст. Перший судовий розгляд справи про комерційну таємницю в США зафіксовано в 1837 р. [32, с. 29]. Аналіз правових джерел дає можливість стверджувати, що поява категорії «комерційна таємниця» у вітчизняному законодавстві пов'язана з питанням правової регламентації підприємницької діяльності на початку 90-х рр. XX ст. [31]. Законодавчого закріплення комерційна таємниця набула в Законі СРСР «Про підприємства в СРСР» від 4 червня 1990 р., відповідно до якого

під комерційною таємницею підприємства розуміються пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства відомості, що не є державними таємницями, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди його інтересам (ч. 1 ст. 33). Дефініція поняття була надана не загалом, а саме щодо підприємства в період становлення ринкових відносин в Україні та проявів недобросовісної конкуренції. Зазначалося також, що склад, обсяг та порядок захисту інформації, яка є комерційною таємницею, визначається самостійно керівником підприємства. Для запобігання приховування інформації про забруднення довкілля та такої, що може спричинити шкоду суспільству, уряд сам буде визначати види інформації та діяльності підприємства, які не можуть бути віднесені до комерційної таємниці шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів [33].

Основи цивільного законодавства Союзу РСР та республік від 31 травня 1991 р. встановлювали, що власник технічної, організаційної або комерційної інформації, яка становить секрет виробництва (ноу-хау), має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами за умови, що: 1) вказана інформація вже має або може мати в майбутньому комерційну цінність в силу невідомості її третім особам; 2) до означеної інформації відсутній вільний доступ на законній підставі; 3) власник інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності (ч. 1 ст. 151) [34]. Як бачимо, в Основах цивільного законодавства, як нормативно-правовому акті приватного права, мова йде про ноу-хау як секрет виробництва і використовується категорія «комерційна інформація», а поняття комерційної таємниці подальшого розвитку не набуло [35]. Закон визнавав, що термін охорони ноу-хау обмежується часом дії названих умов, а особа, яка неправомірно використовує секрет виробництва, який належить іншій особі, зобов'язана відшкодувати їй збитки [34].

У подальшому Закон України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. щодо комерційної таємниці підприємства встановив ті самі положення, які містив Закон СРСР

«Про підприємства в СРСР» від 04 червня 1990 р. Було визначено, що відповідальність за розголошення відомостей, які становлять комерційну таємницю підприємства, і порядок охорони таких відомостей встановлюються законодавчими актами України [33].

З метою посилення правового регулювання в умовах прискореного розвитку ринкових відносин наприкінці ХХ ст. запровадження нових технологій у виробництво, комерціалізації торгового обороту Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про перелік відомостей, що не становлять комерційну таємницю» від 9 серпня 1993 р. № 611, згідно з якою комерційну таємницю не становлять: установчі документи суб'єктів господарської діяльності (статут, установчий договір); інформація за всіма встановленими формами державної звітності; дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів, відомості про штат працівників та наявність вільних робочих місць; документи про сплату податків і обов'язкових платежів; інформація про забруднення навколишнього природного середовища та недотримання умов охорони праці, реалізацію шкідливої продукції та інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків; документи про платоспроможність; відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню тощо [36]. Варто зауважити, що наданий перелік відомостей має вичерпний характер. У Постанові зазначено, що суб'єкти господарювання зобов'язані надавати вказану інформацію за вимогою органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам відповідно до чинного законодавства.

Україна, як складова цивілізованого соціуму, переживала ті самі явища на тлі розбудови суверенної, демократичної та правової держави, що й інші країни пострадянського простору. Зазначені роки розвитку Української держави щодо інформації як явища характеризувалися прагненням законодавця врегулювати новий зміст суспільних відносин шляхом прийняття відповідних нормативних актів. Саме в ці роки набули чинності Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. [5],

Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р. [37], Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р. [38], Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 5 липня 1994 р. [39], Закон України «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 р. [40], Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 р. [41] та ін. На сьогодні відбувається оновлення національного законодавства у сфері аудіовізуальних послуг відповідно до зобов'язань України за Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та є одним із завдань на шляху до європейської інтеграції у зв'язку з наданням 23.06.2022 Україні статусу країни кандидата на вступ до Європейського Союзу. Набув чинності Закон України «Про медіа» від 13 грудня 2022 р., спрямований на забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, на забезпечення плюралізму думок і вільного поширення інформації, на захист національних інтересів України та прав користувачів медіа-сервісів, регулювання діяльності у сфері медіа відповідно до принципів прозорості, справедливості та неупередженості, стимулювання конкурентного середовища.

Комерційну таємницю як один із засобів здобуття економічних переваг на конкурентному ринку регламентував Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р., який визнавав проявами недобросовісної конкуренції неправомірне збирання, розголошення, схилення до розголошення та неправомірне використання комерційної таємниці [42]. Слід підкреслити, що якщо питання державної таємниці були детально регламентовані Законом України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. [43], то питання, пов'язані з комерційною таємницею, розроблені науковцями недостатньо.

Водночас необхідно зазначити, що 28 червня 1996 р. набула чинності Конституція України, яка визначила принципи правового

регулювання інформаційних відносин в країні, право кожного на доступ до інформації (ст. 34), право на індивідуальні чи колективні звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (ст. 40) тощо [44]. Основний Закон України значно розширив перелік інформаційних прав і свобод людини і громадянина, передбачивши гарантії для їх реалізації. Конституція України, наділена вищою юридичною силою, стала правовою базою українського законодавства загалом і щодо права на інформацію та інформаційних відносин зокрема [45].

Серед вказаних нормативно-правових актів заслуговує на увагу Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р., який регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації [5]. Серед видів інформації за режимом доступу було визначено відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом, яка також поділяється на конфіденційну, таємну чи службову. Конфіденційною визнається інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Між тим Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р., вказавши, що порядок віднесення інформації до таємної або службової та порядок доступу до неї регулюються законами, не надав необхідного законодавчого визначення понять, хоча потреба в ідентифікації зазначених категорій стає все більш актуальною [46].

Слід зазначити, що чинне законодавство містить положення не лише про комерційну таємницю. Так, Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. використовує поняття «банківська таємниця», надаючи норму-дефініцію, перелік відомостей, які становлять банківську таємницю, зобов'язання банку щодо збереження та порядок розкриття банківської таємниці (ст. 60–62-2) [47]. Крім того, ст. 1076 Цивільного кодексу України також регулює питання банківської таємниці [48]. Передбачає відповідальність за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну

або банківську таємницю ст. 231 Кримінального кодексу України, а ст. 232 вказаного кодексу, крім комерційної та банківської таємниці, встановлює відповідальність за розголошення професійної таємниці [49].

Суспільні відносин, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України регулює Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. [43].

Поняття «адвокатська таємниця» використовує Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р., вказуючи, яка саме інформація становить адвокатську таємницю (ст. 22) [50].

Такий підхід законодавця до використання різноманітних видів таємної інформації залежно від сфери суспільних відносин передбачає регулювання зазначеного явища спеціальними законами. Серед науковців є прихильники такого підходу, який передбачає подальший розвиток галузевого законодавства щодо вказаної проблеми. Інші правники вбачають вирішення питання у встановленні єдиних уніфікованих принципів і засад регламентації відомостей, які є таємною інформацією, незалежно від сфери застосування у суспільному житті [51].

Т. А. Костецька визнає, що на сьогодні все ще відсутня цілісність правового регулювання в інформаційній сфері, наявні неузгодженість понятійно-категоріального апарату, суперечливість норм і актів законодавства тощо. Конституційно-правовий механізм реалізації прав на інформацію та інформаційних прав не завжди спрацьовує належним чином внаслідок певної декларативності формулювань визначальних положень вказаних прав [52, с. 115]. Науковець визнає, що особливо проблеми розробки юридичною наукою основоположних понять в означеній сфері стали очевидними після набрання чинності Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. та Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. [53]. Підтримуємо позицію правознавця про необхідність вироблення

правниками загальнонаукового підходу до опрацювання вихідної категорії в досліджуваній сфері – інформації.

Процес удосконалення правового регулювання у сфері права інтелектуальної власності супроводжувався систематизацією розпорошених правових норм, оновленням доктринальних засад вітчизняного права в контексті євроінтеграційних вимог, узагальненням наукових теорій і трансформацією їх у площину чинного законодавства щодо комерційно цінної інформації, що знайшло відображення в положеннях Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України.

Так, згідно з ч. 1 ст. 505 Цивільного кодексу України, «комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію» [48].

Господарський кодекс України містить положення про те, що відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею (ч. 1 ст. 36). Також кодифікований закон визнає, що право встановлювати обсяг і склад відомостей та способи їх захисту надано суб'єктам господарювання самостійно. Крім того, вказана норма права вказує на види неправомірних діянь щодо комерційної таємниці – збирання, розголошення і використання та надає їх ознаки (ст. 36) [54].

Зазначені положення набули подальшого розвитку в ст. 162 Господарського кодексу України, відповідно до якої, суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов,

що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володілець інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності (ч. 1 ст. 162) [54]. Кодифікований закон зазначає, що суб'єкт господарювання, який самостійно і добросовісно отримав інформацію, що є комерційною таємницею, має право розпоряджатися нею на власний розсуд. Якщо інша особа неправомірно використовує комерційну таємницю, яка перебуває у розпорядженні суб'єкта господарювання, то вона має відшкодувати шкоду за свої діяння власнику комерційної таємниці. Господарський кодекс України вказує, що в разі неможливості врегулювання питання щодо комерційної таємниці між суб'єктами господарювання треба скористатися положеннями Цивільного кодексу України та іншими законами.

Отже, становлення законодавства про комерційну таємницю відбувалося поступово зі становленням державності України в умовах ринкової економіки.

13.3 СУТНІСТЬ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ

Загалом аналіз чинного законодавства надає можливість встановити умови, за наявності яких інформацію можна визнати комерційною таємницею:

– інформація є секретною в тому розумінні, що вона є невідомою та не є легкодоступною. Тобто законодавець звертає увагу на той факт, що для осіб, які мають справу з таким видом інформації, надана інформація для них, як правило, є невідомою і отримати її не є легкою справою, вона не перебуває у вільному доступі. У цій ситуації підтримуємо пропозицію Ю. М. Капіци щодо здійснення вдосконаленого перекладу положень міжнародних актів про комерційну таємницю, вказавши у визначенні поняття «нерозкрита інформація» замість «невідомою інформація» [55];

– інформація повинна мати дійсну або потенційну комерційну цінність для її власників перед третіми особами (фізичними чи юридичними особами), у разі відсутності комерційної складової в невідомій інформації вона не може бути визнана комерційною таємницею;

– наявність заходів, вжитих особою, яка законно контролює секретну інформацію, щодо збереження її секретності відповідно до існуючих обставин; можуть бути застосовані адекватні обставинам заходи організаційного, правового чи технічного характеру з метою недопущення заволодіння та використання вказаної інформації.

Отже, за наявності сукупності вказаних ознак інформація може бути визнана комерційною таємницею.

Науковці надають й інші ознаки комерційної таємниці. Так, Д. О. Гетманцев вважає, що для комерційної таємниці характерні такі ознаки: наявність «комерційної цінності»; зміст і обсяг комерційної таємниці встановлюється володільцем інформації на власний розсуд; володільцю комерційної таємниці належать усі права щодо розпорядження нею; правовий режим комерційної таємниці визначається Господарським кодексом України та Цивільним кодексом України; суб'єктивне право особи на комерційну таємницю має специфічні визначені законом способи захисту [56].

Як уже було зазначено, зміст правового регулювання відносин щодо комерційної таємниці формувався в процесі становлення українського законодавства у сфері реалізації інтелектуальної власності та гармонізації його із законодавством Європейського Союзу. Стосовно регулювання комерційної таємниці стикаємося з тим самим підходом законодавця, що й щодо інших об'єктів права інтелектуальної власності – регулювання правового явища декількома законодавчими актами, які не завжди збігаються за змістом та часто спричиняють понятійну невизначеність.

Так, Ю. В. Носік, здійснивши комплексний аналіз положень Цивільного кодексу України і Господарського кодексу України про комерційну таємницю, дійшов висновку про їх концептуальну неузгодженість, що зумовило формування в Україні

суперечливої моделі правового регулювання відносин щодо конфіденційної інформації комерційного характеру. Зокрема, правник визнає, що «...практично всі положення Цивільного кодексу України про комерційну таємницю являють собою прогресивні новели національного законодавства, спрямовані на його розвиток і гармонізацію з міжнародними правовими стандартами, а більшість норм Господарського кодексу України щодо комерційної таємниці містять норми Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р. та Закону України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. [57, с. 8]. У цьому випадку Закон України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. втратив чинність з моменту набуття чинності Господарського кодексу України, однак основні його положення знайшли відображення в кодифікованому законі. Має бути розуміння того, що Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України регулюють відносини, які забезпечують приватноправові та відповідно публічно-правові інтереси, тому модель правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності на комерційну таємницю поєднує в собі вказані засадничі принципи, що й пояснює суперечливість поглядів.

О. В. Кохановська, досліджуючи цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні, доходить висновку, що «інформацію як об'єкт цивільного права можна розглядати в таких проявах: як одне із особистих немайнових благ, як результат творчої інтелектуальної діяльності, як інформаційний продукт, ресурс, документ, тобто об'єкт, який може бути інформаційним товаром і предметом будь-яких правочинів, з урахуванням особливостей і специфіки його як об'єкта особливого роду» [58, с. 8]. Схожу позицію займають В. І. Жуков [59, с. 37] та С. Ю. Погуляєв [60, с. 5].

Водночас Т. В. Івченко, вказуючи на відсутність усталеної думки науковців щодо юридичної природи прав на комерційну таємницю, визнає її «окремим інститутом права інтелектуальної власності, у якому домінуюче місце посідають цивільно-правові норми» [61, с. 3].

В. Б. Харченко пропонує використовувати терміни «секрет промислу» або «таємниця промислу», визнаючи їх більш вдалими, порівняно з поняттям «комерційна таємниця». Правник, підтримуючи точку зору інших науковців, вважає, що такий підхід сприятиме консолідації поглядів щодо комерційної таємниці та зменшенню непорозумінь [28, с. 192].

Узагальнюючи різноманітні наукові позиції правників та стан законодавства щодо комерційної таємниці, вважаємо за необхідне підтримати точку зору Г. О. Слядневої про прийняття спеціального закону про комерційну таємницю. Правник пише, що в межах законопроекту необхідно більш детально розвинути положення Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України, передбачивши врегулювання: поняття комерційної таємниці; механізму віднесення відомостей до комерційно цінної інформації; переліку відомостей, що не можуть становити комерційної таємниці; прав та обов'язків учасників відносин, пов'язаних із комерційною таємницею; відповідальності за порушення законодавства про комерційну таємницю [62, с. 310].

Спроба систематизувати законодавство про комерційну таємницю міститься у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про охорону права на комерційну таємницю» від 5 листопада 2008 р. № 1404-р. Ця Концепція мала забезпечити застосування єдиного підходу до охорони комерційної таємниці як складової законодавства з питань інтелектуальної власності, визначити правові засади віднесення інформації до комерційної таємниці та застосування засобів захисту такої інформації, а також установити відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю [63]. Однак затвердження Концепції проекту Закону України «Про охорону права на комерційну таємницю» не сприяло напрацюванню єдиного підходу до комерційної таємниці та прийняттю відповідного закону.

Отже, подальша трансформація наукових теорій у площину чинного законодавства України стосовно комерційної таємниці створить оновлену теоретично-правову базу в межах єдиного правового простору.

Науковці, крім ознак комерційної таємниці, виділяють особливості її правової охорони, які полягають у такому:

– по-перше, строк охорони комерційної таємниці визначається безпосередньо власником такої інформації в кожному конкретному випадку індивідуально за наявності вказаних умов. Відповідно до умов Угоди TRIPS, термін дії права на комерційну таємницю не обмежений [64, с. 557]. Такі умови охорони комерційної таємниці є більш прийнятними для власника інформації, на відміну від патентного права, де закон чітко встановлює строки правової охорони винаходу, корисної моделі чи промислового зразка. Так, згідно з ч. 4 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р., строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід становить 20 років від дати подання заявки до Національного органу інтелектуальної власності [65]. Підхід законодавця до строку охорони комерційної таємниці полягає в наданні більшої самостійності власникам такої інформації;

– по-друге, зміст комерційної таємниці обирається її власником у кожному випадку окремо. Законодавець не встановлює перелік інформації, яку має містити комерційна таємниця, хоча для неї мають бути характерні ознаки останньої. Водночас підзаконний нормативно-правовий акт визначає, яка інформація не може бути віднесена до комерційно цінної і має бути надана уповноваженому органу влади за його запитом. Таку рису комерційної таємниці фахівці називають універсальною [66, с. 558];

– по-третє, комерційна таємниця, як об'єкт інтелектуальної власності, не потребує формалізації свого статусу на рівні держави чи органу місцевого самоврядування. Рішення про визнання інформації комерційно цінною приймає власник інформації, затверджуючи такий статус власним рішенням (наказ, розпорядження, положення про комерційну таємницю);

– по-четверте, власнику комерційної таємниці належать усі права щодо вказаної інформації – володіння, використання та розпоряджання на власний розсуд. У разі порушення правової охорони комерційної таємниці особа може бути притягнута

до адміністративної, кримінальної, дисциплінарної та матеріальної відповідальності.

Відтак, зазначені ознаки вирізняють комерційну таємницю від інших об'єктів права інтелектуальної власності.

Сутність права інтелектуальної власності на комерційну таємницю полягає у створенні належних умов суб'єктам права інтелектуальної власності на комерційну таємницю для визнання інформації комерційно цінною, надання правового, організаційного і технічного захисту цій інформації та недопущення неправомірного збирання відомостей, розголошення і неправомірного використання вказаної інформації сторонніми особами.

У процесі реалізації права інтелектуальної власності на комерційну таємницю виникають правовідносини між учасниками. У контексті означеної проблематики актуальним є питання встановлення суб'єктів права інтелектуальної власності та учасників правовідносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

Як уже було зазначено, загальний підхід до визначення суб'єктів права інтелектуальної власності містить ст. 421 Цивільного кодексу України. Стосовно комерційної таємниці у Цивільному кодексі України чітко не встановлено суб'єктів права інтелектуальної власності, хоча ч. 2 ст. 506 Цивільного кодексу України визнає, що «майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором» [48].

Автори монографії за загальною редакцією Н. М. Мироненко визнають, що суб'єктом права на комерційну таємницю є особа, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, тобто може надавати доступ до такої інформації. Суб'єктами правовідносин щодо комерційної таємниці є суб'єкти права на комерційну таємницю та особи, які не мають права на цю інформацію, але в процесі виконання службових обов'язків отримали доступ до неї (працівники, контрольні органи) [67, с. 12].

Аналіз ст. 32 і 162 Господарського кодексу України свідчить про віднесення до суб'єктів права інтелектуальної власності

на комерційну таємницю суб'єктів господарювання, тобто юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Одночасно кодифікований закон конкретизує, що суб'єкти господарювання визначають уповноважених осіб, які безпосередньо відповідають за виконання положень про комерційну таємницю [54].

Інформаційний лист Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» від 28 березня 2007 р. № 01-8/184 звернув увагу на те, що за режимом доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом, яка за своїм правовим режимом також поділяється на таємну і конфіденційну. Конфіденційна інформація – це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб. Особи, які володіють конфіденційною інформацією, самостійно визначають режим доступу до неї та встановлюють для неї способи захисту. До кола конфіденційної інформації у сфері господарської (підприємницької) діяльності належить комерційна таємниця, ноу-хау та інформація, що визнається такою законом [68]. Відповідно, власниками комерційної таємниці визнані суб'єкти господарської (підприємницької) діяльності.

Вказана правова невизначеність є предметом наукових дискусій. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України з права інтелектуальної власності за загальною редакцією М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова містить інформацію про те, що суб'єктами права на комерційну таємницю можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та мають монопольне право на інформацію, що є комерційною таємницею. Науковці вважають, що такі суб'єкти є первинними суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційну таємницю [69, с. 342].

Водночас представники іншої правової школи у сфері інтелектуальної власності у науково-практичному коментарі до Цивільного кодексу України за загальною редакцією Є. О. Харитонова та Н. Ю. Голубевої визнають, що суб'єктами

права інтелектуальної власності на комерційну таємницю можуть бути суб'єкти як комерційної господарської діяльності, так і некомерційної господарської діяльності. Наприклад, правники вважають проведення тендерів, публічних торгів органами державної влади та місцевого самоврядування з метою подальшого укладання договорів для виконання робіт та надання послуг підтвердженням того, що вказані органи влади є також суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційну таємницю. Фізичні особи, на думку науковців, не можуть бути суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційну таємницю. Їх статус регулюють ст. 302, 306 Цивільного кодексу України [70, с. 522].

Ю. В. Носік зауважує, що публічні утворення – держава Україна, АРК, територіальні громади можуть набувати майнових прав на комерційну таємницю на підставі договору правонаступництва, спадкування [71, с. 128].

Узагальнюючи результати пізнання стосовно означеної проблематики, визнаємо, що суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційну таємницю є суб'єкти підприємницької господарської діяльності (юридичні особи та фізичні особи-підприємці), що здійснюють діяльність для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, а також суб'єкти некомерційної господарської діяльності, які здійснюють діяльність без мети одержання прибутку.

Учасниками відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності на комерційну таємницю є суб'єкти права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, а також ними можуть бути наймані працівники суб'єктів господарської діяльності, органи державної влади і місцевого самоврядування, контрольні органи влади, наділені відповідними повноваженнями у випадках і в порядку, передбачених чинним законодавством (наприклад, Державна податкова служба, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна служба з питань праці, Державна екологічна інспекція).

Зміст права інтелектуальної власності на комерційну таємницю полягає в тому, що лише суб'єкти права інтелектуальної власності

на комерційну таємницю мають право (майнові права) (ч. 1 ст. 506 Цивільного кодексу України):

- використовувати комерційну таємницю;
- дозволяти використовувати комерційну таємницю;
- перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;
- та інші майнові права інтелектуальної власності, передбачені законом.

Дискусійним та законодавчо невирішеним залишається питання співвідношення правових категорій «комерційна таємниця» та «ноу-хау» [199]. Визначення та ознаки комерційної таємниці встановлені в процесі дослідження. Між тим Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14 вересня 2006 р. визнає, що ноу-хау – це технічна, організаційна або комерційна інформація, що отримана завдяки досвіду та випробуванням технології і її складових, яка: не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції, технологічного процесу та/або надання послуг; є визначеною, тобто описаною досить вичерпно, щоб можна було перевірити її відповідність критеріям незагальновідомості та істотності [72].

Позиції науковців різняться щодо правової природи ноу-хау, підстав визнання об'єктом права інтелектуальної власності, співвідношення з комерційною таємницею тощо.

Аналіз українського законодавства надає можливість визнати спільні риси категорій комерційна таємниця та ноу-хау, а саме:

- комерційна цінність;
- встановлення режиму цінності інформації безпосередньо суб'єктом господарювання;
- необмеженість строків використання інформації;
- можливість практично застосовувати комерційно цінні дані [73, с. 263–264].

У контексті співвідношення зазначених категорій відмінним є те, що:

- володільцем комерційної таємниці може бути лише суб'єкт господарювання, а ноу-хау – кожна особа;
- комерційною таємницею є об'єктивна інформація, тоді як об'єктом ноу-хау може бути і суб'єктивна (навички, досвід, знання);
- умови конфіденційності комерційної таємниці та ноу-хау встановлюються також у різний спосіб тощо [74].

Отже, порівняння понять «комерційна таємниця» та «ноу-хау» дає можливість визнати, що ці поняття не є тотожними, оскільки, крім схожих, мають також відмінні ознаки.

Варто зауважити, що серед питань робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України, створеної відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 650 [75], є питання вдосконалення регулювання комерційної таємниці. Пропонується доповнити главу 15 Цивільного кодексу України доповнити окремою статтею «Комерційна таємниця», назву глави 46 Цивільного кодексу України «Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю» замінити на «Право інтелектуальної власності на ноу-хау», зазначивши, що особливості охорони прав на комерційну таємницю врегульовуються законом [76, с. 11].

В умовах сучасного розвитку ринкових відносин актуальним є питання захисту комерційної таємниці (наявність системи правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів) суб'єкта господарювання та застосування відповідальності в разі порушення чинних норм. Г. О. Андрощук зазначає, що «вартість і конкурентна перевага компаній сьогодні значною мірою залежать від інтелектуального капіталу у формі комерційної таємниці. Вона сприяє перетворенню інформації на додатковий економічний фактор, при цьому факторним доходом є інформаційна рента» [77, с. 76–77].

Отже, сутність права інтелектуальної власності на комерційну таємницю полягає у створенні належних умов суб'єктам права інтелектуальної власності на комерційну таємницю для визнання інформації комерційно цінною, надання захисту цій інформації

та недопущення неправомірного збирання відомостей, розголошення і неправомірного використання вказаної інформації.

13.4 ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ОХОРОНИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

Звертаючись до міжнародного законодавства, визнаємо, що Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. [78] є базовим міжнародним актом, який містить положення про захист комерційної таємниці та принципи припинення недобросовісної конкуренції. У подальшому всі міжнародні договори брали за основу вказані правові засади. Так, положеннями Стокгольмської конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (1967 р.) до прав, що належать до інтелектуальної власності, було віднесено і захист проти недобросовісної конкуренції [79, с. 548].

Поняття «нерозкрита інформація» містить ст. 1 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS), якою така інформація віднесена до інтелектуальної власності разом з іншими об'єктами. Угода TRIPS визначає критерії віднесення інформації до нерозкритої, передбачаючи, що захист нерозголошеної інформації, яка законно перебуває під контролем фізичних та юридичних осіб, має надаватися, якщо така інформація [64]:

1) є секретною у тому розумінні, що вона як єдине ціле або у точній сукупності та поєднанні її компонентів не є загальновідомою або доступною для осіб у колах, що зазвичай мають справу з інформацією, про яку йдеться;

2) має комерційну цінність через те, що вона є секретною;

3) зберігається у секреті внаслідок вжиття за відповідних обставин певних заходів особою, яка законно здійснює контроль за цією інформацією.

Фізичні та юридичні особи, як визначає Угода TRIPS, повинні мати можливість перешкоджати тому, щоб вказана інформація, яка

законно перебуває під їх контролем, розголошувалась, збиралась або використовувалась іншими особами без їхньої згоди у такий спосіб, який суперечить чесній комерційній практиці (ст. 39) [64].

У подальшому між Україною та Європейським Союзом була підписана Угода про наукове і технологічне співробітництво від 4 липня 2002 р., ратифікована Законом України від 25 грудня 2002 р. Згідно з нею, одним із важливих принципів підписання договорів про наукові дослідження має бути захист нерозкритої інформації (комерційної таємниці). На сьогодні міжнародне законодавство про комерційну таємницю, крім означених міжнародних актів, включає Директиву 2004/48/ЄС Європейського парламенту та ЄС про забезпечення прав на інтелектуальну власність [79] та Директиву 2016/943 Європейського парламенту та Ради від 08 червня 2016 р. про захист нерозкритого ноу-хау і комерційної інформації від їх незаконного придбання, використання та розкриття [80].

Ю. М. Капіца, який з іншими фахівцями брав участь у роботі Європейської комісії з дослідження проблематики охорони комерційної таємниці та конфіденційної бізнесової інформації для вироблення положень проекту Директиви 2016/943 Європейського Союзу, визнає, що в процесі напрацювань дискутувалося питання щодо віднесення комерційної таємниці до об'єктів інтелектуальної власності. Причина сумнівів фахівців полягала в тому, що розгляд комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності призведе до надмірного захисту, шкідливого для конкуренції [55, с. 253].

Як відомо, Директива 2016/943 Європейського Союзу та Ради від 8 червня 2016 р. продовжила основні положення Угоди TRIPS та запропонувала детальні положення щодо процедури судового захисту комерційної таємниці, визначила випадки незаконного та правомірного використання комерційної таємниці, запровадила сприятливий режим для найманих працівників, встановила повноваження суду вимагати від позивача докази наявності прав на комерційну таємницю та її порушення тощо [80]. У результаті вказана Директива наблизила законодавство до захисту прав

та визнала, що статус комерційної таємниці, як міжгалузевого інституту, регулюється нормами цивільного, адміністративного, кримінального, трудового, господарського галузей права.

Увага Європейського Союзу до уніфікації законодавства про комерційну таємницю спричинена наявністю окремого законодавства у країн-учасниць Європейського Союзу. Г. О. Андрощук зазначає, що у країнах англо-саксонської правової сім'ї (насамперед, Великобританія) триває дискусія щодо природи охорони комерційної таємниці. Існує декілька підходів до встановлення правового режиму вказаного явища: теорія договірної зобов'язання; теорія фідучіарних (довірчих) відносин; теорія неправомірного заволодіння; теорія недобросовісної конкуренції. Правник уточнює, що деякі з вказаних теорій мають значення і для континентальних національних правових систем [81]. Справді, опрацювання нормативно-правових джерел свідчить про певну невідповідність понятійного апарату міжнародних актів («нерозголошена інформація», «нерозкрита інформація», «секретна інформація», «ділові секрети», «виробничі секрети») та вітчизняного законодавства («комерційна таємниця»). У цьому випадку варто погодитися з точкою зору науковця про необхідність вироблення єдиного розуміння та уніфікованого правового регулювання для такого важливого правового засобу захисту не лише економічних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, а й прав інших учасників правовідносин у суспільстві як у країнах Європейського Союзу, так і в Україні. Деякі країни Європейського Союзу вже вводять закони відповідно до основних положень Директиви 2016/943 [80].

О. В. Кохановська, А. О. Вербицька, В. О. Кохановський визнають, що на сучасному етапі питання охорони комерційної таємниці вирішується не лише шляхом прийняття відповідних правових актів, а й через посилення законодавства про недобросовісну конкуренцію, у межах загальних положень про цивільно-правовий делікт, засобами кримінального права через інформування правопорушника про таємний характер інформації [82, с. 16].

Положення Директиви 2016/943 містять низку нових для права України положень стосовно [80]:

- складу комерційної таємниці (ноу-хау та ділова інформація); визначення власника комерційної таємниці, порушника та контрафактних товарів;
- сфер, на які положення директиви не розповсюджуються;
- випадків правомірного отримання комерційної таємниці;
- не віднесення комерційної таємниці до об'єктів права інтелектуальної власності;
- випадків неправомірного отримання комерційної таємниці, зокрема, третьою особою, яка знала або за відповідних обставин мала знати, що відомості, прямо або опосередковано отримані іншою особою, становлять комерційну таємницю;
- заходів та процедур захисту прав, що визначають: термін подання позову до суду; вимоги щодо охорони комерційної таємниці під час судового розгляду; тимчасові та застережні заходи; виправні заходи та альтернативні заходи; положення щодо відшкодування та публікації судових рішень.

Щодо зазначеного Ю. М. Капіца визнає, що «вказані положення в основному повторюють норми директиви 2004/48/ЄС з визначенням специфіки застосування щодо захисту комерційної таємниці. Проте в Україні у повному обсязі положення директиви 2004/48/ЄС не були імplementовані» [83, с. 73].

Отже, зміни в законодавстві Європейського Союзу щодо основних положень про комерційну таємницю сприяють відповідним змінам і в законодавстві України.

13.5 ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

Проблематика юридичної відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері формувалася з процесом становлення законодавства у відповідній сфері. Згідно зі ст. 27 Закону України

«Про інформацію» від 02.10.1992 р. в разі порушення законодавства України про інформацію настає юридична відповідальність, а саме дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна або кримінальна [5]. Зазначений Закон акцентує увагу на неприпустимості зловживання правом на інформацію, тобто інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини (ст. 28).

У той же час, законодавець визнає право на поширення суспільно необхідної інформації. Так, інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення. Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо (ст. 29) [5].

Вказуючи на види юридичної відповідальності за порушення законодавства України про інформацію, чинні норми права передбачають також випадки звільнення від відповідальності. Відповідно до ст. 30 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості. Якщо особа вважає, що оціночні судження або думки

принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому самому медіа з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Якщо суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та у такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду. Суб'єкти інформаційних відносин звільняються від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно необхідною [5].

Розглядаючи проблематику правового регулювання охорони комерційної таємниці в історичному аспекті, визнаємо, що питання юридичної відповідальності за порушення правового режиму комерційної таємниці як нового правового явища знайшло відображення в Законі України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 28 січня 1994 р. [84]. З метою посилення захисту економіки від протиправних посягань, Кодекс України про адміністративні правопорушення було доповнено ст. 164-3 «Недобросовісна конкуренція», у якій передбачено адміністративну відповідальність за отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця (ч. 3 ст. 164-3) [85]. У Кримінальному кодексі України з'явилися ст. 148-6 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю» та ст. 148-7 «Розголошення комерційної таємниці» [49]. Внесені зміни до кодифікованих законів вказували на важливість стану регулювання означеної сфери суспільного життя. Цей крок мав сприяти подальшому цілеспрямованому і системному вдосконаленню законодавства про комерційну таємницю.

Стосовно питання правового регулювання статусу комерційної таємниці варто дослухатися до думки фахівця в досліджуваній сфері. Так, Г. О. Андрощук зазначає, що «у правовій доктрині інститут комерційної таємниці розглядається, по-перше, як самостійний інститут цивільного та комерційного права, в якому ключовими є цивільно-правові норми, що регулюють цивільний (торговий) оборот комерційної таємниці та охорону її конфіденційності, по-друге, цей інститут містить інші норми, що регулюють відносини щодо використання та охорони конфіденційності комерційної таємниці всередині організації (корпоративне та трудове право), відносини з органами влади щодо надання комерційної таємниці (адміністративне право) і захищають інтереси власника комерційної таємниці в судовому порядку» [86]. Підтримуємо наукову позицію науковця щодо необхідності регулювання інституту комерційної таємниці усіма галузями права, дотичними до означеної проблематики. Без доопрацювання зазначених питань законодавство щодо охорони комерційної таємниці залишається неповним та недосконалим.

Розглядаючи нормативні підстави адміністративної відповідальності, Кодекс України про адміністративні правопорушення містить багато положень щодо відповідальності в разі порушення прав в інформаційній сфері, серед них: ст.ст. 41-3, 53-2, 82-3, 91-4, 96, 148-5, 163-5, 163-9, 163-11, 164, 164-3, 164-12, 164-14, 166-4, 166-9, 166-10, 184-2, 186-3, 188-5, 188-11, 188-14, 188-18, 188-32, 188-35, 188-36, 212-3, 212-5, 212-6 тощо [84]. Значна кількість правових норм, які передбачають адміністративну відповідальність за порушення законодавства України про інформацію, вказує на актуальність та важливість питання захисту інформації для суспільства.

На сьогодні адміністративна відповідальність за порушення законодавства щодо комерційної таємниці передбачена ч. 3 ст. 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [85]. Нормативною основою адміністративної відповідальності за вказане правопорушення, крім Кодексу України про адміністративні правопорушення, є положення Закону

України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р., який визнає проявами недобросовісної конкуренції неправомірне збирання, розголошення, схилення до розголошення та неправомірне використання комерційної таємниці, надаючи визначення вказаним діям (ст. 16–19) [42]. Фактичну підставу адміністративної відповідальності становить адміністративне правопорушення, тобто протиправне, винне, умисне діяння, яке посягає на ділову репутацію або майно підприємця. Процесуальною підставою є протокол про адміністративне правопорушення, складений уповноваженими на те посадовими особами Національної поліції (п. 1 ч. 1 ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Об'єктом адміністративного правопорушення є суспільні відносини у сфері захисту суб'єктів господарської діяльності від недобросовісної конкуренції. Об'єктивна сторона правопорушення полягає в «отриманні, використанні, розголошенні комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця» (ч. 3 ст. 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Суб'єктом правопорушення є посадові особи підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності (юридичні особи), фізичні особи-підприємці та інші особи, які вчинили передбачені законом діяння. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Вчинення особою діянь, передбачених ч. 3 ст. 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, тягне за собою накладення штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Справи про вказані адміністративні правопорушення розглядають судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів відповідно до ст. 221 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Розглядаючи питання дисциплінарної відповідальності за порушення щодо комерційної таємниці, то варто визнати, що чинне трудове законодавство України не розглядає питань щодо регулювання охорони об'єктів інтелектуальної власності, які створюють

працівники в процесі виконання трудових обов'язків, передбачених трудовим договором. О. О. Коваленко визнає, що «у питанні охорони комерційної таємниці, а також її захисту дійсно бракує правового регулювання нормами трудового права. Внаслідок відсутності норм трудового права, що регулюють проблему охорони комерційної таємниці, утворилась прогалина, яка не дозволяє будувати ефективні трудові правовідносини та користуватись своїми законними правами» [87, с. 40]. Справді, чинне трудове законодавство не містить норм, які регламентують вказану сферу. З причин наявності прогалин відповідальність за розголошення комерційної таємниці має бути передбачена умовами трудового договору, що підтверджує правозастосовна практика. За порушення умов договору про нерозповсюдження комерційної таємниці до працівника можуть бути застосовані дисциплінарні стягнення. В перспективі в процесі вдосконалення законодавства щодо сфери інтелектуальної власності та гармонізації його із законодавством Європейського Союзу обов'язково необхідно доповнити законодавство нормами права з метою регулювання вказаних відносин у сфері трудового права.

Чинне законодавство передбачає також кримінальну відповідальність за порушення норм права щодо охорони комерційно цінної інформації. Згідно зі ст. 231 Кримінального кодексу України настає відповідальність за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, тобто за умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також за незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності. Публічне, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, повідомлення особою інформації про вчинення кримінального або іншого правопорушення, здійснене з дотриманням вимог закону, не є діями, передбаченими ст. 231 Кримінального кодексу України, і не тягне за собою кримінальну відповідальність [49].

Об'єктом кримінального правопорушення є встановлений порядок здійснення господарської діяльності в частині забезпечення чесної конкуренції між її суб'єктами [88]. Неправомірне отримання і використання у своїй діяльності чужих наукових здобутків, технологій, управлінських рішень, іншої інформації, яка є комерційною таємницею, надає безпідставні переваги підприємству, яке отримало цю інформацію, веде до знищення стимулів для розвитку, завдаючи прямої шкоди власникам комерційної таємниці.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується отриманням відомостей, що становлять комерційну таємницю та незаконним використання таких відомостей. Фактично, мова йде про промислове шпигунство, тобто про «добування протизаконним шляхом конфіденційних відомостей про діяльність конкурентів, розкрадання відомостей, зі складових ноу-хау, ведення недобросовісної конкуренції, одержання персональних даних для їх використання в злочинних цілях. Сучасне промислове шпигунство – це ще й свідоме приведення в непридатність виробничого обладнання, інформаційних систем, здійснення психологічного тиску на співробітників з метою дестабілізації діяльності конкурента» [89, с. 16]. Не охоплюються складом даного правопорушення, відповідно до ст. 231 Кримінального кодексу України, випадки, коли особа випадково дізналась про відомості, що не є комерційною таємницею, або якщо такі відомості добровільно були повідомлені цій особі працівниками відповідного суб'єкта господарської діяльності [88].

Використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, полягає в прямому застосуванні відповідної інформації у виробничій, комерційній чи іншій господарській діяльності для отримання матеріальної вигоди чи переваги над конкурентом на ринку. Важливо, що використання інформації має бути незаконним, тобто без надання згоди власника такої інформації.

Склад об'єктивної сторони кримінального правопорушення буде повним тоді, якщо вказані дії спричинили істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності. У цій нормі права істотна шкода є поняття оціночним. Її наявність або відсутність

визначається в кожному випадку окремо з урахуванням майнового стану власника комерційної таємниці. Кримінальне правопорушення є закінченим з моменту спричинення власникові комерційної таємниці істотної шкоди.

Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична каранна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом, а для випадків комерційного шпигунства обов'язковою також є мета – розголошення або інше використання зібраних відомостей [88].

Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю карається штрафом від 3000 до 8000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 231 Кримінального кодексу України).

Слід зазначити, що в історичному аспекті економічна розвідка більш давня, ніж військова та політична. За оцінкою незалежних західних експертів, у більш ніж 80 % випадків результати розвідувальної діяльності використовуються саме для промислового шпигунства [90].

Так, О. В. Кравченко зазначає, що найбільш типовими формами і методами комерційного шпигунства є: підкуп або шантаж співробітників фірми – 40 %; знімання інформації з ПЕОМ спецтехнікою (проникнення в бази даних, копіювання програм) – 30 %; копіювання або розкрадання документів, креслень, експериментальних і товарних зразків – 10 %; прослуховування телефонних розмов, підслуховування розмов у приміщеннях і автомобілях – 20 % [91, с. 117].

Кримінальна відповідальність передбачена також за розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках, тобто за умисне розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності (ст. 232 Кримінального

кодексу України). За вказані діяння передбачена відповідальність у вигляді штрафу від 1000 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [49].

Розширення ринку фінансових послуг спричинив внесення змін до українського законодавства щодо відповідальності за розповсюдження відповідної інформації. Так, Кримінальний кодекс України доповнено: ст. 232-1 «Незаконне використання інсайдерської інформації», ст. 232-2 «Приховування інформації про діяльність емітента», ст. 232-3 «Незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів» [49]. Вказані зміни вказують на актуальність захисту комерційно цінної інформації для підприємства в сьогоденних умовах господарювання.

Зарубіжні фахівці до числа найбільш імовірних каналів витоку комерційної інформації відносять такі: спільна діяльність з іншими фірмами; ведення переговорів; екскурсії та відвідування фірми; реклама, публікації у пресі, інтерв'ю; консультації сторонніх фахівців, які отримують доступ до документації та виробничої діяльності; фіктивні запити про можливість роботи у фірмі, укладення з нею угод, здійснення спільної діяльності; розсилка окремим співробітникам різних анкет і запитальників під маркою наукових або маркетингових досліджень; приватні бесіди зі співробітниками фірми, нав'язування їм незапланованих дискусій з тих чи інших проблем [91, с. 118–119].

ФБР дає такі рекомендації (шість кроків), які необхідно здійснити для захисту свого бізнесу від шпигунства [92]:

- 1) визначення інсайдерів і аутсайдерів, що становлять загрозу для компанії;
- 2) ідентифікація та оцінка комерційної таємниці;
- 3) реалізація активного плану щодо охорони комерційної таємниці;
- 4) захист фізичних та електронних версій комерційної таємниці;
- 5) обмеження інтелектуальних знань лише з потреби знати основне;

б) забезпечення професійної підготовки співробітників з питань інтелектуальної власності компанії і план безпеки.

Необхідно визнати, що для охорони комерційної таємниці на підприємстві мають бути створені належні умови – організаційні, правові, технічні, кадрові, матеріальні. Варто звернути увагу на підбір штату працівників для цього напрямку роботи підприємства. Аксиоматично, що всі перетворення потребують належного матеріального супроводу. Роботодавець має про це знати та інвестувати кошти задля безпеки підприємства, ефективної подальшої діяльності його на ринку виробництва та реалізації продукції, виконання робіт чи надання послуг.

У роботі з персоналом, зазначають науковці, слід керуватися наступними правилами: створити дієву систему матеріальних стимулів; забезпечити кожного співробітника довготривалою роботою; ставитися до них як до самостійних індивідів; забезпечити участь у прибутках; створити можливості для просування по службі; залучати персонал до вирішування виробничих проблем; створити гнучку систему звільнень [91, с. 120].

Отже, чинне законодавство України за порушення у сфері комерційної таємниці передбачає дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність. Однак правозастосовна практика свідчить про необхідність вдосконалення вітчизняного законодавства стосовно застосування юридичної відповідальності та гармонізації його із законодавством ЄС.

ВИСНОВКИ

Інформація як феномен ХХІ ст. є важливим активом для всіх сфер суспільного розвитку. Становлення комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності пов'язано з розвитком ринкових відносин в Україні, посиленням значення інформації в інноваційній економіці.

Законодавство в Україні про комерційну таємницю не сформовано остаточно, питання залишається предметом наукових

пошуків у різних галузях права. Мета вдосконалення правового регулювання комерційної таємниці полягає в збереженні такого явища, як комерційна таємниця. Саме задля цього ведеться пошук ефективного регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, закріплення у законодавстві надійного правового механізму, який би дав змогу суб'єктам права інтелектуальної власності зберегти комерційну таємницю і не дозволити нею незаконно скористатися без згоди власника.

Неврегульованість значного кола питань стосовно комерційно цінної таємної інформації стримує інтелектуалізацію економіки. На сьогодні назріло є потреба в законі про правовий режим комерційної інформації, який би гармонійно поєднував приватно-правові та публічно-правові інтереси суб'єктів суспільних відносин у контексті євроінтеграційних спрямувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Швець М., Калюжний Р., Гавловський В., Цимбалюк В. Інформаційне законодавство України: концептуальні основи формування. *Право України*. 2001. № 7. С. 88.
2. Капітаненко Н. П. Комерційна таємниця як об'єкт інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 47–50.
3. Inglehart, Ronald. Culture Shift in Advanced Industrial Society. *European Sociological Review*. Vol. 8, No. 1 (May, 1992). P. 95–98. URL: <https://www.jstor.org/stable/522320>
4. Тоффлер Е. Третя Хвиля [Текст] / пер. з англ. А. Євса ; ред. пер. Шовкун. Київ : Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 475 с.
5. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
6. Халімон Т. М. Інформаційні технології як платформа ефективного управління конкурентоспроможністю підприємств. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. № 4 (18). С. 67–74.
7. Porter, M. *Competition* (corrected edition). Publishing Home “Williams”, 2005. 610 p.
8. Зубок М. І. Інформаційна безпека в підприємницькій діяльності. Київ : ГНОЗІС, 2015. 216 с.

9. Нашинець-Наумова А. Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання : монографія. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 168 с.
10. Сировой О. В. Правовий захист інформаційних ресурсів комерційної таємниці підприємств в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 1. С. 99–104.
11. Мельник В. В., Жук Т. В. Інформаційне забезпечення як складова фінансової безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8970> (дата звернення: 15.05.2023).
12. Горячева К. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 9. С. 43–49.
13. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 309 с.
14. Сляднева Г. О. Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці суб'єкта господарювання як вид недобросовісної конкуренції. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. № 22. С. 673–677.
15. Hennadiy Androshchuk. Protection of trade secrets in international legal doctrines: strategies to achieve employee loyalty. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 3. С. 19–29.
16. Галантич М. К. Промислова власність: правові засоби охорони та захисту / Акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. Київ, 2003. 256 с.
17. Бегова Т. І. Поняття «ноу-хау» і договір про його передання : монографія. Харків : Право, 2009. 160 с.
18. Берlach А. І. Правові засади захисту комерційної таємниці в Україні. *Юридичний вісник*. 2009. № 3 (12). С. 37–41.
19. Івченко Т. В. Цивільно-правова охорона комерційної таємниці як об'єкта права інтелектуальної власності в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Київ : Ін-т держави і права НАН України, 2008. Вип. 42. С. 401–408.
20. Капіца Ю. М. Захист комерційної таємниці в європейських країнах та Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 11. С. 16–20.
21. Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 463 с.
22. Килимник І. І., Харитонов О. В. Правова характеристика забезпечення комерційної таємниці на підприємстві в умовах ринкової економіки : монографія. Харків : ХНУМГ, 2014. 82 с.

23. Кулініч О. О. Загальні положення про інформацію з обмеженим доступом у цивільному праві : монографія. Одеса : Видавництво Букаєв Вадим Вікторович, 2008. 243 с.
24. Марущак А. І. Правові основи захисту інформації з обмеженим доступом. Київ : КНТ, 2007. 208 с.
25. Носік Ю. В. Право на комерційну таємницю в Україні : монографія. Київ : КНТ, 2007. 240 с.
26. Право інтелектуальної власності: Академ. курс : підручник для студ. вищих навч. закл. / О. А. Підпригора, О. Б. Бутнік-Сіверський, В. С. Дроб'язко та ін. ; за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ : Ін Юре, 2004. 672 с.
27. Радутний О. Е. Таємниця як предмет злочину й енергоінформаційне утворення. *Проблеми законності*. 2010. Вип. 112. С. 110–116.
28. Світличний О. П. Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності та міжгалузевий інститут в системі права та законодавства України. *Публічне право*. 2014. № 1. С. 188–194.
29. Сляднева Г. О. Поняття та ознаки комерційної таємниці суб'єкта господарювання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 21. С. 307–311.
30. Топалова Л. Д. Правовий режим комерційної таємниці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Донецьк, 2006. 20 с.
31. Капітаненко Н. П. Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності: стан, проблеми, перспективи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 412 с.
32. Коломоєць Ю. О., Виприцький А. О. Історико-правові аспекти огляду зарубіжного та вітчизняного розвитку категорій «таємниця», «комерційна таємниця» та «ноу-хау». *Право і суспільство*. 2019. № 1, ч. 2. С. 28–33.
33. Про підприємства в Україні : Закон України від 27 березня 1991 р. № 887-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 24. Ст. 272.
34. Основи цивільного законодавства Союзу РСР та республік : Закон СРСР від 31 травня 1991 р. № 2211-І. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2211400-91> (дата звернення: 12.05.2021).
35. Капітаненко Н. П. Правовий режим комерційної таємниці підприємства: євроінтеграційний вимір. *Економічні, соціальні та інформаційні аспекти європейських інтеграційних процесів* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. семінару «Економічні, соціальні та інформаційні аспекти європейських інтеграційних процесів», 18–20 березня 2019 р. Київ : Навчально-науковий інститут менеджменту та психології ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2019. С. 32–37.

36. Про перелік відомостей, що не становлять комерційну таємницю : постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/611-93-п> (дата звернення: 12.05.2023).
37. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 червня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 33. Ст. 345.
38. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16 листопада 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 1. Ст. 1.
39. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 5 липня 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 31. Ст. 286.
40. Про інформаційні агентства : Закон України від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 13. Ст. 83.
41. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27–28. Ст. 181.
42. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36. Ст. 164.
43. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.
44. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
45. Капітаненко Н. П. Комерційна таємниця: історико-правовий аспект. *Information aspects of socio-economic systems' development. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology* : Monograph. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2016. P. 324–332.
46. Капітаненко Н. П. Захист комерційної таємниці суб'єкта господарювання в умовах ринкових правовідносин. *Сучасні тенденції та перспективи формування нової траєкторії україно-польського співробітництва в умовах євроінтеграції* : монографія / заг. ред. проф. Н. Метеленко, Г. Макушинської. Запоріжжя : ЗДІА, 2018. С. 66–78.
47. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5–6. Ст. 30.
48. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
49. Кримінальний кодекс України. Прийнятий 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

50. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
51. Капіца Ю. М. Проблеми охорони комерційної таємниці, ноу-хау та конфіденційної інформації в праві України. *Огляд законодавства України та його реалізація*. Київ : Академія правових наук України, 2000. С. 175–199.
52. Костецька Т. А. Конституційно-правове регулювання інформаційних прав: деякі термінологічні аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 114–117.
53. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
54. Господарський кодекс України. Прийнятий 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19–20, 21–22. Ст. 144.
55. Капіца Ю. М. Гармонізація охорони комерційної таємниці в Європейському Союзі та напрями вдосконалення законодавства України. *Право та інновації*. 2016. № 1 (13). С. 251–256.
56. Гетманцев Д. О. До питання про правовий режим комерційної таємниці за законодавством України. *Адвокат*. 2008. № 5 (92). С. 14–15.
57. Носік Ю. В. Права на комерційну таємницю в Україні (цивільно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 18 с.
58. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2006. 34 с.
59. Жуков В. І. Підстави для розширеного тлумачення терміна «інформація» в чинному законодавстві України. *Інтелектуальна власність*. 2006. № 9. С. 30–38.
60. Погуляєв С. Ю. Передача технології як вклад в просте товариство : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 19 с.
61. Івченко Т. В. Цивільно-правове регулювання комерційної таємниці як об'єкта права інтелектуальної власності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 16 с.
62. Сляднева Г. О. Поняття та ознаки комерційної таємниці суб'єкта господарювання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 21. С. 307–311.
63. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про охорону права на комерційну таємницю : розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 1404-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-2008-p#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

64. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності Світової організації торгівлі від 15.04.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (дата звернення: 12.05.2023).
65. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 32.
66. Право інтелектуальної власності: Акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. закл. / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. Київ : Ін Юре, 2007. 696 с.
67. Правове регулювання відносин у сфері охорони прав на комерційну таємницю: сучасний стан і перспективи розвитку : монографія / Н. М. Мироненко та ін. ; за заг. ред. Н. М. Мироненко ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ інтелект. власності. Київ : Інтерсервіс, 2013. 394 с.
68. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію : Інформаційний лист Вищого господарського суду від 28.03.2007 р. № 01-8/184. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_184600-07#Text (дата звернення: 12.05.2021).
69. Право інтелектуальної власності : науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. А. Жарова. Київ : Парламентське видавництво, 2006. 432 с.
70. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. Є. О. Харитоновна, Н. Ю. Голубевої. Харків : Одісей, 2009. 1208 с.
71. Носік Ю. В. Права на комерційну таємницю в Україні (цивільно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2006. 221 с.
72. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14 вересня 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 45. Ст. 434.
73. Бегова Т. До питання про співвідношення понять «ноу-хау» і «комерційна таємниця». *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 4 (51). С. 256–265.
74. Бегова Т. І. Щодо питання про правове оформлення обороту ноу-хау. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 11. С. 36–39.
75. Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України : постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-п#Text> (дата звернення: 12.05.2021).

76. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : АртЕк, 2020. 128 с.
77. Андрощук Г. Захист комерційної таємниці в США: економічний вплив і практика правозастосування. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 1. С. 76–85.
78. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 н. р. набула чинності в Україні 25 грудня 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text (дата звернення: 12.05.2021).
79. Директива 2004/48/ЄС Європейського парламенту та ЄС про забезпечення прав на інтелектуальну власність (Страсбург, 29 квітня 2004 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b39#Text (дата звернення: 12.05.2021).
80. Директива 2016/943 Європейського парламенту та Ради від 08.06.2016 р. про захист нерозкритого ноу-хау і комерційної інформації від їх незаконного придбання, використання та розкриття. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0943> (дата звернення: 12.05.2021).
81. Андрощук Г. О. Німеччина вводить новий закон про комерційну таємницю. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/nimechchina-vvodit-noviy-zakon-pro-komerciynu-taemnicyu.html> (дата звернення: 12.05.2021).
82. Кохановська О. В., Вербицька А. О., Кохановський В. О. Деякі аспекти правового регулювання відносин у сфері комерційної таємниці та ноу-хау на сучасному етапі оновлення цивільного законодавства. *Economy, finance, law: current problems and development prospects* : collective monograph. Anisiia Tomanek OSVČ, 2020. Р. 15–26.
83. Капіца Ю. М. Захист прав на комерційну таємницю та ноу-хау в Україні у світлі імплементації директиви (єс) 2016/943 та практики застосування. *Інформація і право*. 2021. № 4 (39). С. 70–79.
84. Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення : Закон України від 28 січня 1994 р. № 3888-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 19. Ст. 111.
85. Кодекс України про адміністративні правопорушення : науково-практичний коментар / Р. А. Калужний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. 2-ге вид. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 655 с.
86. Андрощук Г. О. Правова охорона комерційної таємниці в країнах Європейського Союзу. URL: http://intellect21.cdu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/Androshchuk_Trade-Secrets-O.O.Коваленко45in-the-EU-UKR.pdf

87. Коваленко О. О. Окремі проблеми гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу та практикою країн Європейського Союзу щодо охорони комерційної таємниці у сфері трудових відносин. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. 2021. Випуск 33. С. 38–45.
88. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. У 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013.
89. Богданович В. Ю., Бадрак В. В. Конкурентна розвідка та промислове шпигунство. *Сучасний захист інформації*. 2014. № 1. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/szi_2014_1_5
90. Івченко О. Промислове (економічне) шпигунство: конкурентна розвідка й контррозвідка. *Юридичний журнал*. 2003. № 7. URL: <http://justinian.com.ua/magazines.php>
91. Кравченко О. М. Нові парадигми сучасних загроз комерційній таємниці. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015. № 3. С. 111–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2015_3_16
92. Economic Espionage. URL: <http://www.fbi.gov/about-us/investigate/couinterintelligence/economic-espionage>